

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 94(477.8)

О. В. Когут,
доктор філологічних наук, професор
(Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу)

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В 1920 – 1930-Х РР.

У статті проаналізовано суспільно-політичні й літературно-мистецькі трансформації упродовж 1920 – 1930-х років в Українській РСР. Доведено, що тоталітаризація усіх сфер життя, що прийшла на зміну порівняно ліберальній добі "нової економічної політики" з "українізацією" спонукала правлячий більшовицький режим до стрімкого формування власної тоталітарної ідеологічної концепції.

Централізована держава СРСР з суто декоративними "правами" союзних республік створила схему – єдина правляча партія – єдина ідеологія – єдиний дозволений метод для літературно-мистецької сфери – "соціалістичний реалізм".

Ключові слова: національна культура, література, інтелігенція, кадри, репресії.

Постановка проблеми. Літературно-мистецькі процеси у 1920 – 1930-х роках на Україні розгорталися в складних суспільно-політичних умовах. Це був період коли українська культура отримала певну державну підтримку (політика "українізації"). Запровадження більшовиками "нової економічної політики" призвело до певної лібералізації суспільних відносин, створивши сприятливі умови для розвитку національної культури, викликавши помітне пожвавлення в літературно-мистецькому житті. Ці роки увійшли до історії світової культури під назвою "українського Відродження", з іншого боку, – це період прихованого, а згодом відкритого знищення і розгортання уніфікаційних процесів у суспільно-політичному й культурному житті республіки. Трагізм процесу українізації зумовлювався тим, що партійно-державний апарат, з одного боку, і національна інтелігенція – з іншого, підходили до неї по-різному. Якщо представники української науки, мистецтва, літератури вбачали в ній засіб подолання "меншовартості", піднесення національної свідомості, то владні структури розглядали курс на "коренізацію" як дієвий інструмент зміцнення позицій правлячої більшовицької партії. Це й стало причиною короткочасності й поверхневості змін, які відбувалися в республіці. У 1930-х рр. більшість представників процесу "українізації" були затавровані тоталітарним режимом як "буржуазні націоналісти" і фізично знищені – "розстріляне Відродження".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх дослідженнях вітчизняні науковці С. Білокінь [1], П. Боднарчук [2], М. Борисенко [3], В. Даниленко [4], Г. Касьянов [5], О. Коляструк [6], Б. Кравченко [7], С. Кульчицький [8], О. Малярчук [9], О. Рубльов [10] та інші доволі ґрунтовно висвітлюють етнопонаціональні зміни, що сталися у добу тоталітаризму і безпосередньо процес "українізації".

Мета – розкрити амбівалентний характер "українізаційних" процесів, виокремити позитивні і негативні наслідки партійного впливу на культурну сферу. Об'єкт – літературно-мистецьке життя Української СРР в 1920 – 1930-х рр. у сукупності політичних, економічних, духовних складових. Предмет – тенденції та особливості трансформаційних процесів у літературному житті республіки.

Виклад основного матеріалу. Лібералізація суспільного життя в Українській СРР, спричинена "ною економічною політикою" (НЕПом), не супроводжувалася перебудовою суспільно-політичних відносин. Проголошена більшовиками "диктатура пролетаріату" фактично була диктатурою партійно-державної верхівки ВКП(б) і її республіканської філії – КП(б)У. Усі інші політичні партії, громадські товариства були заборонені, а їхній актив й рядові члени зазнали переслідувань. В умовах однопартійної системи були ліквідовані можливості для альтернативності й змагальності в розробці найбільш раціональної державної політики. Після смерті у 1924 р. "вождя світового пролетаріату" В. Леніна, позиції Генерального секретаря ЦК РКП(б) Й. Сталіна зміцнилися, а партія перетворилася на ядро командно-адміністративної системи. Знаряддя терору – Всеросійська надзвичайна комісія (ВНК, рос. аббревіатура – ЧК, ВЧК, з 1922 р. ДПУ – Державне політичне управління) здобула особливі повноваження й використовувалася для усунення й ліквідації небезпечних осіб й ворогів (реальних чи вигаданих).

Міжнародна ізоляція і поглиблення кризового стану суспільства вимагали від правлячої більшовицької партії перегляду всієї програми дій, в тому числі й переорієнтації в національному питанні. На зміну революційним методам боротьби прийшли реформістські. В пошуках виходу з політичної кризи РКП(б) змушена була вдатися до проголошення політики "коренізації" по відношенню до національних республік. У квітні 1923 р. її проголосив XII з'їзд РКП(б) з метою надання республікам

культурно-національної автономії. У контексті сталінської національної політики це було тимчасовим тактичним відступом у цілеспрямованому процесі обмеження суверенних прав національних республік. Однією із складових цієї політики була підтримка партією процесів становлення та розвитку національних культур [11: 140-155].

Перед місцевими апаратами влади висувалися вимоги поповнення своїх лав за рахунок національних кадрів, користування рідною мовою місцевого населення у державних установах та закладах, сприяння розвитку національної культури. Український різновид цієї політики дістав назву "українізації". Здійснення цього курсу в національних республіках, у тому числі й в Україні, відповідало, насамперед, стратегічним інтересам центральної влади, яка прагнула зміцнити свої позиції у національних республіках й легітимізувати більшовицьку окупаційну адміністрацію у національних регіонах колишньої Російської імперії.

Основні завдання й напрями "українізації" були визначені у декреті Раднаркому УСРР "Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ" від 27 липня 1923 р., постанові ВУЦВК та РНК УСРР "Про заходи із забезпечення рівноправності мов і про сприяння розвитку української мови" від 1 серпня 1923 р. Цими рішеннями проголошувалася рівність мов й вказувалося на необхідність надання допомоги в процесі розвитку української мови. Для проведення українізації була створена комісія на чолі з секретарем ЦК КП(б)У В. Затонським. Завдяки наркомату освіти, очолюваному прихильниками політики українізації Г. Гриньком, О. Шумським, М. Скрипником, основні її заходи проходили успішно. Так, якщо у 1922 р. українською мовою здійснювалось 20 % діловодства, то в 1927 р. – понад 70 %. У 1929 р. навчання українською мовою провадило понад 80 % загальноосвітніх шкіл, 75 % технікумів і 30 % вузів. Тираж українських газет збільшився упродовж 1924 – 1927 рр. у п'ятеро [12: 145-191]. Зрушення в культурному процесі республіки були зумовлені тим, що в тогочасному партійному та державному керівництві переважали представники "м'якої лінії". Їхні опоненти, прибічники уніфікаційно-централізаційного курсу, вважали за краще не демонструвати власних русифікаційних намірів й не конфліктувати з "націоналами".

Практична реалізація партійних настанов щодо розвитку української мови й культури відбувалася нелегко. Це пояснювалося як складністю воєнно-політичної ситуації у республіці та більшовицькій Росії, так і небажанням багатьох більшовиків до здійснення нового курсу в національній політиці. Серед комуністів чимало було таких, що для них все українське асоціювалося з націоналізмом, петлюрівщиною – контрреволюцією. Як контрреволюційна сила розглядалася й інтелігенція, яку принижували, використовуючи для цього будь-які можливості [13: 209].

Українські комуністи прагнули об'єднати всі національні сили на радянській платформі за умов, що влада намагатиметься вирішити історичні українські національні завдання, сприяли згуртуванню в рядах КП(б)У інших політичних сил (незалежників, боротьбистів, укапістів тощо). Упродовж 1922 – 1927 рр. кількість вихідців з інших партій у складі КП(б)У збільшилася з 267 до 930 осіб. Це позитивно позначилося на культурному житті республіки (наркомат освіти УСРР очолювали колишні боротьбисти Г. Гринько та О. Шумський). Не можна однозначно оцінювати ці складні, часом трагічні політичні процеси. Однак безперечним залишається факт, що злиття з КП(б)У українських партій спричинило збільшення у ній українського елемента, що разом з іншими чинниками поступово вело до українізації партії [5: 39].

В українському культуротворчому процесі 1920-х років тимчасово перемогли прихильники поглядів, які прагнули будувати пролетарську українську культуру шляхом синтезу досвіду, що зберігався в культурі села і міста. Тривалий час культурний процес в Україні був послаблений тим, що значна частина української інтелігенції не брала в ньому участі. Багато її представників після поразки у визвольних змаганнях емігрувало за кордон, а значна частина принципово відмовлялася співпрацювати з більшовиками. Не вирішувало цього питання ні проведення різних мобілізацій культурно-освітніх працівників, ні притягнення до державної й господарчої діяльності представників української інтелігенції. Все ж, була частина інтелігенції, яка відразу сприйняла революційні ідеї. У свою чергу, більшовицька адміністрація, часто ототожнюючи інтелігенцію з буржуазією, виявляла до неї зневагу й недовіру. Запровадження "нової економічної політики" створювало сприятливі умови для залучення інтелігенції у процес творення української культури [5: 29].

У середовищі українських емігрантів прослідковувалися тенденції до перегляду своїх стосунків з радянською владою. Поверненню української еміграції на рідну землю та залученню до співпраці з радянською владою безпартійної інтелігенції сприяли заклики до консолідації національних сил у процесі творення української державності. Повернення на Україну частини інтелігенції, передусім М. Грушевського, В. Винниченка значно активізувало рух за українську державність та культуру. Широкі українські кола, що раніше уникали співробітництва з радянською владою, почали брати участь у роботі державних та громадських установ. Саме в цей період відбулося масове залучення української інтелігенції до наукової й літературної праці, учителювання тощо. Це дало поштовх до активізації всього культурного життя, в результаті чого виникають різноманітні літературні організації та групи, постають видавництва, театри,

народжується нове українське кіномистецтво. В період НЕПу в Україні діяло понад сорок мистецьких організацій, які об'єднували в своїх рядах письменників і художників, музикантів і акторів.

У Києві в 1917 р. навколо перекладача, літературознавця й поета М. Зерова склалася група осіб, зорієнтованих на створення високого мистецтва на засадах творчого засвоєння класичних надбань світової літератури. До об'єднання належали О. Бургардт (Юрій Клен), М. Драй-Хмара, М. Рильський, П. Филипович. Їхні погляди цілком поділяли літературознавці й критики Є. Голоסקевич, А. Лебідь, М. Могилянський, М. Новицький, В. Петров, Б. Якутський та інші. Згодом опоненти назвали це угруповання "неокласиками". Їхня присутність у літературному житті була настільки вагомою, що впливало не лише на загальний тонус літературного процесу десятиріччя, а й на перебіг літературної дискусії 1925 – 1928 рр. [14: 25-26].

Впливовими і масовими літорганізаціями стали Спілка селянських письменників "Плуг" (1922 – 1932 рр.) і Спілка пролетарських письменників "Гарт" (1923 – 1925 рр.). Ініціатором створення й головою "Плугу" був С. Пилипенко. До активних членів організації належали В. Гжицький, А. Голово, Д. Гуменна, Г. Епік, І. Кириленко, О. Копиленко, А. Панів, П. Панч, І. Сенченко, І. Шевченко, П. Усенко тощо. Заслугою літорганізації було те, що вона скеровувала своїх членів на художнє осмислення й освоєння багатоаспектного й драматичного життя українського села, чим суттєво доповнювала однобічно-"індустріальну" й іноді навіть примітивно-"пролетарську" орієнтацію інших письменницьких об'єднань [15: 26].

У 1923 р. частина представників вітчизняного літературного процесу, тих хто прагнув до опанування не лише русифікованого міста, а й "найпередовішого" суспільного класу – пролетаріату, оголосили себе речниками робітництва. Вони, за ініціативою В. Еллана-Блакитного, В. Коряка, І. Кулика, В. Сосюри, М. Хвильового та інших, заснували Спілку пролетарських письменників "Гарт". На противагу колегам з "Плугу", що й надалі віддавали перевагу традиційним народницьким темам, стилю й мові, принаймні частина членів "Гарту" опрацьовувала міську тематику, порушуючи загальнолюдські проблеми. Не виступаючи відвертими дисидентами щодо партійної політики, вони рівночасно розширювали межі й можливості застосування української мови, виходячи за рамки офіційного дискурсу. Внутрішні незгоди спричинила вихід зі складу літературної спілки у листопаді 1925 р. більшості її членів. Після цього "Гарт" фактично самоліквідувався [15: 27].

Серед літоб'єднань першої половини 1920-х рр. необхідно виокремити київське угруповання "Аспіс" ("Асоціація письменників" 1923 – 1924 рр.). До його складу належали письменники Б. Антоненко-Давидович, В. Атаманюк, Д. Загул, М. Зеров, Г. Косинка, В. Підмогильний, М. Рильський, Н. Романович-Ткаченко, Л. Старицька-Черняхівська, П. Филипович та інші. У 1924 р. з цього аполітичного літоб'єднання виділилося угруповання "Ланка" (Б. Антоненко-Давидович, М. Галич, Г. Косинка, Т. Осьмачка, В. Підмогильний, Є. Плужник та інші), твори учасників якого зазнали незаслужених негативних оцінок. У 1926 р. "Ланка" трансформувалася у літературну групу "МАРС" ("Майстерня революційного слова"). До неї увійшли Б. Антоненко-Давидович, І. Багрянний, М. Галич, Г. Косинка, В. Підмогильний, Є. Плужник, Б. Тенета, Д. Фальківський та інші. "Ланка"/"МАРС" обстоювала літературно-художні принципи, близькі до "неокласиків", орієнтувала письменників на постійне самовдосконалення, написання високомистецьких творів, поглиблену увагу до нових суспільних процесів, світосприйняття людини. Ортодоксальна радянська критика інкримінувала "МАРСу" негативне ставлення до соціалістичної дійсності, "дрібнобуржуазне правопопутництво", що й стало причиною самоліквідації організації 1928 р.

Своєрідний синтез критичної налаштованості щодо вищезгаданої літературної організації з особистою повагою до художньої майстерності її поодиноких членів міститься у спогадах колишнього учасника "Гарту" Ю. Смолича: "Тоді, в ті двадцять роки, навіть і критикуючи "ланківців" та "марсівців", мимоволі оглядалися на персональний склад цих організацій, – адже в них були такі видатні таланти, як Плужник, Підмогильний, Косинка, Качура, Тенета, Антоненко-Давидович та інші. Творчо ця група була мало чим слабша проти основного ядра тих же перших "гартівців" [16: 111].

Середина й друга половина 1920-х рр. в Українській СРР були позначені ускладненням процесів літературного й мистецького життя й загостренням ідеологічної боротьби. Пояснюється це змінами у суспільно-політичному житті СРСР, організаційно-кадровою, а потім і фізичною ліквідацією партійної опозиції, відмовою від НЕПу й курсом на суцільну примусову колективізацію та індустріалізацію, що й надавало більшовицькому режиму все виразніших рис тоталітарної диктатури. Синхронно із цими загальними процесами тоталітаризації життя тривала диференціація літературно-мистецьких сил, їхня конкуренція, яка за умов надмірної заполітизованості й заідеологізованості набирала патологічних форм і проявів.

Постанова політбюро ЦК КП(б)У "Про українські художні угруповання" від 10 квітня 1925 р. засвідчувала порівняно "м'яку лінію" у партійному керівництві літературним процесом й бажання дистанціюватися від групової боротьби у ньому: "Політбюро ще раз підтверджує, що ні одна з існуючих літературних організацій, у тому числі й "Гарт", не можуть претендувати на єдине представництво партії у ділянці художньої літератури і на монопольне переведення партійної лінії в цій ділянці... "Гарт" до

певної міри об'єднав український пролетарський письменницький фронт проти буржуазно-націоналістичної ідеології... Існуюча організація селянських письменників "Плуг" провадить велику й важливу працю, яку партії варто всебічно підтримувати, але з тим, щоб місцеві групи "Плуг" не набирали масового характеру й не зливалися з організаціями сількорів..." [17: 620].

У 1925 р. у Харкові за ініціативою М. Хвильового виникає літературна організація – "ВАПЛІТЕ" ("Вільна Академія Пролетарської Літератури"). Вона – альтернатива масовим й надто офіційним організаціям, яка згуртувала багатьох кращих українських літераторів, колишніх членів "Гарту", "Плугу" й літературної організації "Жовтень". "ВАПЛІТЕ" об'єднувала яскраві таланти – М. Бажан, І. Дніпровський, О. Досвітній, М. Куліш, П. Панч, І. Сенченко, Ю. Смолич, П. Тичина, Ю. Шпол та інші. Від самого заснування організації її однойменний друкований орган перебував під пильним наглядом державних структур. Ідеологічна критика на адресу "ВАПЛІТЕ" й особисто М. Хвильового посилювалася після утворення організації комсомольських літераторів "Молодняк" (1926 – 1932 рр.) та ВУСППу [18: 541-542].

У січні 1927 р. постала ВУСПП (Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників) з наміром об'єднати усіх лояльних щодо режиму митців у протидію тим, кого партія вважала носіями буржуазно-націоналістичної чи буржуазно-естетської небезпеки (ВАПЛІТЕ, "неокласики", "МАРС", футуристи та конструктивісти тощо). ВУСПП – український відповідник сумнозвісного російського РАППу, який домінував у ВОАПП (Всесоюзному об'єднанні асоціацій пролетарських письменників). Його членом був і ВУСПП. ВУСПП намагався контролювати усе літературне життя республіки, претендуючи на роль прямого речника партії в літературних справах (політику спілки фактично визначали її керівники – І. Кулик, В. Коряк, І. Микитенко, І. Кириленко). Виразно негативну оцінку діяльності ВУСППу наводить у своїх спогадах Ю. Смолич: "На кінець двадцятих років запанував у літературному житті-бутті України ВУСПП (аналогічне до РАПП у Росії) – чергова пролеткультівська сектантська формація, а заправляли нею "напостівці". Були вони в літературному процесі нетерпимі до всього, що поза ВУСППом..." [16: 113].

Створення й діяльність ВУСППу з його (негласно підтримуваними ЦК КП(б)У) претензіями на гегемонію у літературному процесі й гаслом "союзник або ворог" (черговою відозміною відомого – "хто не з нами, той проти нас"), посилення нагінки на ВАПЛІТЕ (на початку 1928 р. організація вимушено самоліквідувалася) – усе це сповіщало посилення тоталітаризації літературно-мистецького життя УСРР.

Постанова політбюро ЦК КП(б)У "Політика партії в справі української художньої літератури" від 15 травня 1927 р. накреслювала бажану для більшовиків перспективу уніфікації форм літературної самоорганізації – згуртування "письменницьких сил" на ґрунті більшовицької ідеології у єдиній спілці радянських письменників. У ній йшлося про те, що "ідейні розходження в галузі літературних форм і напрямів, що стоять і хочуть стояти за завданням соціалістичної культури – не можуть набирати форм ворожнечі, повинні проходити на об'єднуючому ґрунті пролетарської солідарності, що висовує перед всіма літературними угрупованнями завдання їх об'єднання у Всеукраїнську Федерацію Організації Радянських Письменників, яка має об'єднати в собі також літературні групи національних меншостей на Україні..." [19]. У цьому партійному документі було закладено підвалини подальшої політики ВКП(б)–КП(б)У щодо літературно-мистецької інтелігенції республіки й, відповідно "необхідність" в обслуговуванні ідеологічних потреб тоталітарного режиму.

Наступна постанова ЦК ВКП(б) "Про перебудову літературно-художніх організацій" від 23 квітня 1932 р. підвела ризик під попереднім, відносно ліберальним етапом розвитку літературно-мистецького життя СРСР та УСРР з його різноманітністю художніх об'єднань і угруповань. У документі констатовалося: "За останні роки на основі значних успіхів соціалістичного будівництва досягнуто великого [...] зростання літератури й мистецтва. Кілька років тому, коли в літературі наявний був ще значний вплив чужих елементів, які особливо оживилися в перші роки непу, а кадри пролетарської літератури були ще слабкі, партія всемірно допомагала створенню і зміцненню особливих пролетарських організацій у галузі літератури й мистецтва з метою зміцнення позиції пролетарських письменників та працівників мистецтва [20: 43]". У ній наголошувалося, що нині, коли вже виросли кадри пролетарської літератури і мистецтва, рамки дотогочасних пролетарських літературно-художніх організацій (на кшталт ВОАПП, РАПП та ін.) стали вузькими й перетворилися на гальмо подальшого розвитку художньої творчості. "Ця обставина створює небезпеку перетворити такі організації із засобу найбільшої мобілізації радянських письменників та художників навколо завдань соціалістичного будівництва в засіб культивування гурткової замкнутості, відриву від політичних завдань сучасності та від значних груп письменників і художників, які співчують соціалістичному будівництву" [20: 43-44]. Згадка у цій ухвалі про реорганізацію асоціацій пролетарських письменників була черговим лицемірством влади – інших асоціацій просто вже не існувало. Об'єднання непролетарських чи аполітичних митців і літераторів вже були ліквідовані комуністичною адміністрацією наприкінці 1920-х рр.

Важливим результатом трансформації літературних структур стало безпосереднє підпорядкування республіканської письменницької Спілки (СППУ) – Всесоюзній. Організаційно-структурний рівень уніфікації зміцнювався "методологічною" настановою: формулюванням і директивним впровадженням єдиного для всіх митців "методу соціалістичного реалізму", який окреслювався або як "правдиве

зображення дійсності в її революційному розвитку", або як "відбиття сучасного історичного процесу в світлі ідеалів соціалізму". Попри численні декларування свободи творчості й заклики писати правду, метод став синонімом заідеологізованої схематизації життя й "колонізації" художнього бачення [15: 58].

Незважаючи на постійний ідеологічний та адміністративний тиск з'являються місцеві україномовні видання: "Зоря" у Дніпропетровську, "Металеві дні" в Одесі, "Літературний Донбас" у Артемівську. Побачили світ журнали окремих літературних організацій: "Плужанин", "Плуг", "Нова генерація", "Авангард", "Західня Україна", "Вапліте", "Літературний ярмарок", "Пролітфронт", "Молодняк", "Гарт" тощо. Стали виходити громадсько-політичні, технічні, наукові (про журнал "Україна", один із провідних у цьому ряду, мова йшла у попередньому параграфі), театральні, музичні журнали. У 1928 р. загальна кількість журналів, які видавалися українською мовою, сягнула 232 назв, що становило 71,2 % від їхньої загальної кількості. За тиражем частка українських видань складала 70 %. 1929 р. українські часописи вже становили 84 % загального накладу [21: 278].

Події пов'язані з українським національним відродженням створили нову ситуацію у театральному житті. Виникли нові українські театральні колективи, провадився пошук нових стилів та принципів сценічного дійства (в значній більшості спрямованих на відхід від етнографічно-побутового театру). Найяскравішим періодом у житті нового українського театру був час 1922 – 1923 рр. Саме тоді виокремилися три провідних театри, які уособлювали магістральні напрямки театального мистецтва: "Березіль" Л. Курбаса, театр ім. М. Заньковецької та театр ім. І. Франка. Саме ці колективи були зразковими для решти театрів УСРР, які набували україномовного статусу.

Уже у перших нормативних актах з визначення українізаційного курсу приділялося чимало уваги театрові. У декреті РНК УСРР "Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ" від 27 липня 1923 р. йшлося про організацію у Харкові українського державного театру та українських театрів на місцях, вжиття заходів щодо створення "українського революційного театального репертуару". Під тиском директив центральних органів місцеві партійні структури теж були змушені сприяти українізації театру. У серпні 1926 р. бюро Харківського окружного КП(б)У погодилося на переведення Червонозаводського театру на українську мову, але із застереженням – "щоб у цьому театрі проводилась пролетарська ідеологія". Одночасно було прийнято рішення відмовити трупі М. Садовського у постановці п'єси у цьому театрі.

Отже, активізація культурно-мистецького життя, створення мережі різноманітних творчих організацій – були прямим наслідком проголошення нової економічної політики (як у плані створення умов для розв'язання економічних завдань непу, так і як заходи політичного впливу партії на суспільство за нових умов). Саме через активізацію просвітницького руху і літературного життя партія сподівалася посилити свої позиції у республіці. Літературно-мистецьке життя стало одним із засобів проведення радянською владою своєї політики, при чому пріоритетність у вирішенні економічних та соціальних проблем нерідко призводила до нехтування культурними цінностями (особливо, коли йшлося про проведення різних "кампаній"). Серед негативних чинників перебігу культуротворчого процесу загалом варто виділити: тенденцію до заідеологізованості (перенесення в культурну сферу політичних штампів, що найбільш повно виявилось у насадженні класового підходу до оцінок подій і явищ, що й вело до деморалізації та уніфікації); деструктивно-цивілізаційні впливи (порушення генетичного ядра, що було домінантою у структурі культури, вихолощення сакрального змісту шляхом підміни справжніх духовних цінностей догматами комуністичної псевдорелігії).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білокінь С. І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.) : Джерелознавче дослідження / С. І. Білокінь. – К. : Нац. Акад. наук України, 1999. – 448 с.
2. Боднарчук П. М. Політика українізації і профспілки УСРР (1920-і рр.) / П. М. Боднарчук. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. – 161 с.
3. Борисенко М. Житло і побут міського населення України у 20 – 30-х рр. XX століття / М. Борисенко. – К. : Видавничий дім "Стилос", 2009. – 357 с.
4. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні : 1920 – 1930-ті рр. / В. М. Даниленко. – К. : Либідь, 1991. – 344 с.
5. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі XIX – XX ст. : Соціально-політичний портрет / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1993. – 172 с.
6. Коляструк О. Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки : повсякденне життя / О. Коляструк. – Харків : Раритети України, 2010. – 386 с.
7. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX століття / Б. Кравченко ; [пер. з англ. В. Івашка та В. Корнієнка]. – К. : Основи, 1997. – 423 с.
8. Кульчицький С. Комунізм в Україні : перше десятиріччя (1919 – 1928) / С. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.
9. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 228 с.
10. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914 – 1939) / О. Рубльов. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. – 648 с.

11. Верменич Я. В. "Українізація": походження і зміст поняття / Я. В. Верменич // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: [збірник статей] / [НАН України. Ін-т історії України; редкол.: В. М. Даниленко (відп. ред.) та ін.]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – С. 140–155.
12. Виговський М. Ю. Номенклатура системи освіти в УСРР 1920 – 1930-х років: соціальне походження, персональний склад та функції / М. Ю. Виговський. – К.: Генеза, 2005. – 312 с.
13. Лібер Ю. Питання національної ідентичності в містах радянської України у 20-х роках ХХ ст. / Ю. Лібер // Україна модерна. Львівський державний ун-т ім. Івана Франка, Ін-т історичних досліджень; [редкол. Я. Грицак, М. Крикун (відп. редактори) та ін.]. – Львів, 1999. – Ч. 2/3 (1997 – 1998 рр.). – С. 206–216.
14. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920 – 1930-х рр.: соціальний портрет та історична доля / Г. Касьянов. – К.: Глобус; Вік; Едмонтон: Канадський ін-т укр. студій Альбертського ун-ту, 1992. – 176 с.
15. Історія української літератури ХХ століття: [у 2 кн.]: [підручник] / [за ред. В. Г. Дончика]. – К.: Либідь, 1998. – Кн. 1. – 464 с.
16. Смолич Ю. К. Розповіді про неспокій немає кінця: [у 3 кн.] / Ю. К. Смолич. – К.: Рад. письменник, 1972. – Кн. 3. – 204 с.
17. Пилипенко С. Вибрані твори / С. Пилипенко; [упоряд. Р. Мельникова]. – К.: Смолоскип, 2007. – 887 с. – ("Розстріляне Відродження").
18. Сенченко І. Нотатки про літературне життя 20 – 40-х років / І. Сенченко; [упоряд. М. М. Гнатюк]. – К.: Наук. думка, 1990. – 664 с.
19. Політика партії в справі української художньої літератури: Постанова Політбюро ЦК КП(б)У // Вісті ВУЦВК (Харків). – 1927. – 17 травня.
20. Постанова ЦК ВКП(б) "Про перебудову літературно-художніх організацій" 23 квітня 1932 р. / [за заг. ред. П. М. Федосєєва і К. У. Черненка] // Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. 1898 – 1970. – К.: Політвидав України, 1980. – Т. 5. – С. 43–44.
21. ХІ з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України, 5 – 15 червня 1930 р.: [стеногр. звіт]. – Харків: Пролетар, 1930. – 559 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bilokin' S. I. Masovyy teror yak zasib derzhavnoho upravlinnia v SRSR (1917 – 1941 rr.): Dzhereleznache doslidzhennia [Mass Terror as the Means of the State Administration in the USSR (1917 – 1941 rr.): the Research of the Origin] / S. I. Bilokin. – K.: Nats. Akad. nauk Ukrayiny, 1999. – 448 s.
2. Bondarchuk P. M. Polityka ukrainizatsii i profspilky USRR (1920-i rr.) [Policy of Ukrainization and Labour Union (1920)] / P. M. Bodnarchuk. – K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2001. – 161 s.
3. Borysenko M. Zhytlo i pobut mis'koho naselennia Ukrainy u 20 – 30-kh rr. XX stolittia [House and Life of the City Population of Ukraine in the 20th – 30th of the XX Century] / M. Borysenko. – K.: Vydavnychyy dim "Stylos", 2009. – 357 s.
4. Danylenko V. M. Stalinizm na Ukraini: 1920 – 1930-ti rr. [Stalinism in Ukraine: 1920–1930] / V. M. Danylenko. – K.: Lybid', 1991. – 344 s.
5. Kasianov H. V. Ukrain'ska intelihentsiia na rubezhi XIX – XX st.: Sotsial'no-politychnyy portret [Ukrainian Intelligentsia on the Threshold of the XIX – XX Centuries] / H. V. Kasianov. – K.: Lybid', 1993. – 172 s.
6. Koliastruk O. Intelihentsiia USRR u 1920-ti roky: povsiakdenne zhyttia [USSR Intelligentsia in 1920: Daily Life] / O. Koliastruk. – Kharkiv: Raryety Ukrainy, 2010. – 386 s.
7. Kravchenko B. Sotsial'ni zminy i natsional'na svidomist' v Ukraini XX stolittia [Social Changes and National Consciousness in Ukraine in the XX Century] / B. Kravchenko; [per. z anh. V. Ivashka ta V. Korniyenka]. – K.: Osnovy, 1997. – 423 s.
8. Kulchyts'kyi S. Komunizm v Ukraini: pershe desiatyrichchia (1919 – 1928) [Comunism in Ukraine: the First Decade in Ukraine (1919 – 1928)] / S. Kulchyts'kyi. – K.: Osnovy, 1996. – 396 s.
9. Maliarchuk O. M. Totalitaryzm proty zakhidnoukrains'koho sela [totalitarianism against the western Ukrainian Village] / O. M. Maliarchuk. – Ivano-Frankiv's'k: Misto NV, 2008. – 228 s.
10. Rubliov O. Zakhidnoukrains'ka intelihentsiia u zahal'nonatsional'nykh politychnykh ta kul'turnykh protsesakh (1914 – 1939) [Western Ukrainian Intelligentsia in the General National Political and Cultural Processes (1914 – 1939)] / O. Rubliov. – K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2004. – 648 s.
11. Vermenych Ya. V. "Ukrainizatsiia": pokhodzhennia i zmist poniattia ["Ukrainization": Origin and Contents of the Notion] / Ya. V. Vermenych // Ukraina XX st.: kul'tura, ideolohiia, polityka [Ukraine in the XX Century: Culture, Ideology, Policy]: [zbirnyk statey] / [NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy; redkol.: V. M. Danylenko (vidp. red.) ta in.]. – K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. – S. 140–155.
12. Vyhovskyy M. Yu. Nomenklatuра systemy osvity v USRR 1920 – 1930-kh rokiv: sotsial'ne pokhodzhennia, personal'nyy sklad ta funktsii [The Educational System Nomenclature in the USSR in 1920 – 1930: the Social Origin, Personal Contents and Functions] / M. Yu. Vyhov's'kyi. – K.: Heneza, 2005. – 312 s.
13. Liber Yu. Pytannia natsional'noi identychnosti v mistakh radians'koi Ukrainy u 20-kh rokakh XX st. [The Question of the National Identity in Cities of the Soviet Ukraine in the 20th of the XX Century] / Yu. Liber // Ukraina moderna. Lviv's'kyi derzhavnyy un-t im. Ivana Franka, In-t istyrychnykh doslidzhen' [Modern Ukraine. L'viv Ivan Franko State University, Institute of Historical Researches]; [redkol. Ya. Hrytsak, M. Krykun (vidp. redaktery) ta in.]. – L'viv, 1999. – Ch. 2/3 (1997–1998 rr.). – S. 206–216.
14. Kasianov H. Ukrain'ska intelihentsiia 1920 – 1930-kh rr.: sotsial'nyy portret ta istyrychna dolia [Ukrainian Intelligentsia in the 1920 – 1930th: the Social Portrait and Historical Fate] / H. Kasianov. – K.: Hlobus; Vik; Edmonton: Kanads'kyi in-t ukr. studii Alberta's'koho un-tu, 1992. – 176 s.

15. Istoriiia ukrains'koyi literatury XX stolittia [History of the Ukrainian Literature in the XX Century] : [u 2 kn.] : [pidruchnyk] / [za red. V. H. Donchyka]. – K. : Lybid', 1998. – Kn. 1. – 464 s.
16. Smolych Yu. K. Rozpovidi pro nespokiy nemaye kintsia [Stories on Anxiety that doesn't have the End] : [u 3 kn.] / Yu. K. Smolych. – K. : Rad. pys'mennyk, 1972. – Kn. 3. – 204 s.
17. Pylypenko S. Vybrani tvory [Selected Works] / S. Pylypenko ; [uporiad. R. Melnykova]. – K. : Smoloskyp, 2007. – 887 s. – ("Rozstriliane Vidrodzhennia").
18. Senchenko I. Notatky pro literaturne zhyttia 20 – 40-kh rokiv [Notes about Literary Life in 20 – 40th] / I. Senchenko ; [uporiad. M. M. Hnatiuk]. – K. : Nauk. dumka, 1990. – 664 s.
19. Polityka partii v spravi ukrains'koyi khudozhniyoi literatury : Postanova Politbiura TsK KP(b)U [The Policy of the Party on the Case of the Ukrainian Belles-Lettres : the Decree of the Political Bureau of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine] // Visti [News] VUTsVK (Kharkiv). – 1927. – 17 travnia.
20. Postanova TsK VKP(b) "Pro perebudovu literaturno-khudozhnikh orhanizatsiy" 23 kvitnia 1932 r. [The Decree of the Political Bureau of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine "On the Reconstruction of the Literary Belles-Lettres Organizations" on the 23rd of April 1932] / [za zah. red. P. M. Fedosyeyeva i K. U. Chernenka] // Komunistychna partiya Radianskoho Soiuzu v rezoliutsiiakh i rishenniakh zizdiv, konferentsiy i plenumiv TsK. 1898–1970 [Communist Party of the Soviet Union in the Resolutions and Decisions of Central Committee's Meetings, Conferences and Plenary Sessions]. – K. : Politydav Ukrainy, 1980. – T. 5. – S. 43–44.
21. XI ziyid Komunistychnoi partii (bilshovykiv) Ukrainy, 5 – 15 chervnia 1930 r. [The XI Session of the Communist Party (Bolshevists) in Ukraine, the 5 – 15th June 1930] : [stenohr. zvit]. – Kharkiv : Proletar, 1930. – 559 s.

Матеріал надійшов до редакції 09.02. 2015 р.

Kogut O. V. Literaturno-artisticheskie protsessy v Ukraine v 1920 – 1930-x gg.

В статье проанализированы общественно-политические и литературно-художественные трансформации на протяжении 1920 – 1930-х годов в Украинской Советской Социалистической Республике. Доказано, что тоталитаризация всех сфер жизни, которая пришла на смену сравнительно либеральной эре "новой экономической политики" с "украинизацией" вынуждала руководящий большевистский режим к стремительному формированию собственной тоталитарной идеологической концепции. Централизованное государство СССР с существенно декоративными "правами" союзных республик создало схему – единая руководящая партия – единая идеология – единый позволенный метод для литературно-художественной сферы – "социалистический реализм".

Ключевые слова: национальная культура, литература, интеллигенция, кадры, репрессии.

Kogut O. V. Literary and Artistic Processes in Ukraine in 1920 – 1930th

The article deals with the analysis of social and political, as well as literary and artistic transformations in the Ukrainian SSR during 1920-1930th. It is proved that the totalirization of all spheres of life, which replaced the relatively liberal era of the "New Economic Policy" with "Ukrainization", prompted the ruling of the Bolsheviks' regime to the rapid formation of its own totalitarian ideological conception. The centralized USSR state with purely decorative "rights" of union republics created the scheme – sole ruling party – sole ideology – sole allowed method for literary and artistic sphere – "socialist realism".

Key words: national culture, literature, intelligentsia, work force, repression.